

ғана грамматикалық тұлғасында келіп, синонимдік қарым-қатынаста жұмсалған.

Олай болса, бір сөз табынан болған синонимдер таза семантикалық белгілермен ғана емес, грамматикалық формаларымен де ыңғайласып тұруы қажетті қосымша белгілері болып табылады.

***

1. Раджешварпрасар Ч. Hindi vaikran. – Агра, 2000.
2. Анирудһ Р. Hindi viakran aur rachna. – Delhi, 1996
3. Тансукһрам Г. Hindi viakran. – Delhi, 1994

4. Мұсабаев Ғ. Қазіргі қазақ тілі. – А, 1962

5. Реформатский А.А. Введение в языковедение. – М, 1967.

6. Цыганова В.Н. Синонимический ряд. М, 1964

***

В статье рассматриваются определение, способы образования и отличительные черты синонимов в языке хинди.

***

The article deals with the definition, methods of education and the distinctive features of synonyms in Hindi language.

Г.К. Құдайбергенова

РУМИ МАСНАВИИНДЕГІ АДАМНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ ІЛІМІ

Әлемге Моулави, Моулана, Джалаладдин Руми аттарымен танымал иран ақынының атақты «Маснави-йе Маанаби» шығармасы осыдан 700 жыл бұрын жазылғанымен оның қыр-сырын зерттеу әлі де жалғасып келеді. Маснавида жазылған исламдық-ирандық философиясындағы таным-тағылымдар жеке-жеке тақырыптарға бөлініп, зерттелуде. Иран жоғары оқу орындарында «Маснави» өз алдына жеке пән ретінде оқытылады. Тіпті оның 8-12 жол өлең жолдары екі, үш сабақ көлемінде талқыланады. Сонда бұл ақынның ерекшелігі неде? Енді соған тоқталайық.

Джалаладдин Руми Балх қаласында дүниеге келген. Балх - қазіргі Ауғанстан жерінде орналасқан. XII ғасырда Шыңғысхан әскерлері Хоросан, Ауғанстан жерлеріне кірген кезде, Джалаладдин әкесімен еріп, Меккеге сапар шегеді. Мұсылмандық парызын орындағаннан соң Түркия жеріне қоныстанады. Моулави ілім-білім іздеп Дамаск, Халаб қалаларына келеді. Сол жердегі атақты ғұламалармен, философтармен, ақындармен, сопылармен танысып, жақын араласады. Философия, Ислам, Құран ілімдерін меңгереді. Сопылардың жиындарына барып, машайықтардың шәкірттеріне айтқан нақыл сөздерін тыңдайды. Білімін жетілдіргеннен соң Коньяға (Түркия) қайтып келіп, мешітте ислам заңдары бойынша дәріс беруімен қатар, діни тақырыптар жайында өлеңдер жаза бастайды.

Бірақ Шам жерінде сопылардың өмірлері мен олардың кемелдену жолында жасаған істері Моулавиге қатты әсер етеді. Осы кезге дейін шарифат ілімдерін меңгерген Моулави енде тариғат, яғни сопылық ілімге, ирфандық философияға бет бұрады. Сопылық ілім ережесі бойынша осы ілімнің әр сатысында тұрақтап, оның қыр-сырын меңгеріп, ең жоғарғы сатыға көтерілгенше шәкірт атану керек. Моулави осы жолға түсуіне Аттар мен Санаи еңбектері әсер

еткендігін де айта келе, олардан дәріс алмаса да, екеуін де өз ұстазы деп санайды. Моулавидің мына өлеңі соған дәлел:

هفت شهر عشق را عطار گشت

ما هنوز اندر خم یک کوچه ایم

عطار روح بود و ستایی دو چشم او

ما از پی سنایی و عطار آمدیم

هفت شهر عشق немесе «ғашықтықтың жеті

қаласы» дегеніміз – ирфандық-сопылық ілімде Хақ тағалаға, Ақиқатқа, Шындыққа жету үшін немесе «Кемелденген адам» болу үшін жеті сатыдан өту шарт. Ол сатылар: тәубәға келу, Құдайдан қорқу, нәпсіні тию, пақырлық, сабырлық, тәуекел ету және разы болу. Одан басқа Хақ тағаланы жүрегімен, бүкіл болмысымен сезінетін он сезім бар. Олар: бақылау (қадағалау), жақындық, махаббат, қорқу, үміт, ынтықтық (құмарлық), құштарлық, жұбану (жайлану), көру (жүрегімен), шындық.

Моулави Аттар мен Санаиді осы аталған сатылардың бәрінен өтіп, ең жоғарғы сатысына жеткен кезде, өзінің бірінші сатының соңына енді жеткендігін, Аттар мен Санаи осы сатылардан өтуіме жол сілтеуші және өзі олардың ізінен жүрушімін деп жырлайды.

Дей тұрғанмен, ирандық моулавитанушы ғалымдардың айтуы бойынша Моулави ирфандық философияны меңгеруіне, Аллаһқа деген махаббатын бүкіл болмысымен сезінуіне Шамс Табриздің әсері басқа сопы-машайықтардан қарағанда ерекше болған. Моулананың өзі де ирфандық жолындағы кемелдену кезеңі Шамс Табризбен кездесуінен бастау алатындығын айтады, оны пір тұтып, аса қатты қадірлейді. Ол жайында былай деп жырлайды:

شمس دین روح روان است و شمس دین آرام جان

شمس دین چشم و چراغ و شمس دین محبوب یار

شمس دین چنگ و ریاب و شمس دین نقل و شراب

شمس دین شمع و شهاب و شمس دین حمروخمار

Моулави Шамс есімін әр өлең жолында екі рет қайталау арқылы оған деген өзінің ықыласын, ілтипатын, онымен кездестірген тағдырына риза екендігін білдіргісі келеді. Осы кезге дейін бір құпияның сырын, жауабын таба алмаған Моулави, сол жауаптарды Шамстан тапқандығын, оның біліміне шөлдегендігін, сағынышын ашық жазады. Оның есімін қайта-қайта қайталаудан Моулави ләззат алатындай.

Шамс пен Моулавидің кездесуі ирфандық әдебиетте «Марджа-ал-Бахрейн», яғни «Екі теңіздің кездесуі» деген атпен белгілі. Шындығында, бұл екеуі де ирфандық дарияда еркін жүзіп, тереңіне үңіліп, оның түбінде жатқан інжу-маржандар мен құпия-сырларын өлең жырлары арқылы сыртқа шығарған.

Біз мақаламыздың басында қазіргі кезде Моулави шығармаларын түрлі тақырыптарға бөліп зерттеп жатқандығын айтып өттік. Енді Маснавидегі «Өзін-өзі тану» тақырыбында жазылған бірнеше өлеңін қарастырайық.

Пайғамбарымыздың (с.ғ.с.) «Әр кім өзін-өзі таныған кезде, өз Жаратушысын таныған болып есептеледі» деген хадисі бар. Дінтанушы ғалымдар осы хадистің мағынасын жан-жақты түсіндіріп өткен және осы жайында көптеген түсіндірме кітаптар да жазылды. Моулави да Маснавиінде осы хадис жайында былай дейді:

بهر آن پیغمبر این را شرح ساخت
هر که خود بشناخت، یزدان را شناخت

Моулавидің ойынша, адамның өзін-өзі тану ілімінен асыл ілім жоқ. Адам өзін тануы үшін рухани сапаны аттыру керек екендігін, ізгілікке кедергі болатын ішкі дүниедегі нашар белгілерді жоюдың жолдарын да ақын поэтикалық өрнекпен көркемдеген. Сондай-ақ Моулави адамның бойында жасырын жатқан асыл-қасиеттер көп екендігін, тек соны дамытып, күрмеуін шешкен кезде ғана шын бақытқа жетуге болатынын айтады. «Өз бойындағы жақсы қасиеттерді тұншықтырып, жаман қасиеттерге жол беретін де адамның өзі, оның менмендігі», - дейді ақын.

صد هزاران فصل داند از علوم
جان خود را می نداند آن ظلوم
داند او خاصیت هر جوهری
در بیان جوهر خود چون خری
که همی دانم یجوز و لایجوز
خود ندانی تو یجوزی یا عجز
این روا، و آن ناروا دانی، ولیک
تو روا یا ناروایی بین تو نیک
قیمت هر کاله می دانی که چیست
قیمت خود را ندانی، احمقی ست
سعد ها و نحس ها دانسته یی
ننگری تو سعدی یا ناشسته یی

Моулави өз болмысынан еш хабары жоқ, бірақ басқа да көптеген ғылымды меңгерген адамды зұлымға теңейді. Бұл жерде ақын ғы-

лымды игеруге шектеу қойып отырған жоқ. Керісінше адам шамасы келгенше ғылымның көптеген саласын меңгере отырып, өз болмысын тану ілімін де игерген жөн деп санайды. Моулави өз бойындағы жағымды қасиеттердің бағасын білмейтін адамды ақымақ деп санайды.

Адамның өзін-өзі тәрбиелеу мәселесі Абай шығармаларында да бірінші кезекте тұрады. Алланы сүю, рухани дамуға қол жеткізу мәселелерін де Шәкәрім ақын былайша жырлайды:

Айнымайтын ақ жүрек пен
Таза ақылды адамның,
Таппасы жоқ бұл өмірде.
Осынымды ұқ, балам!

Ұлы Абай адам имандылық, адамгершілік, ақылмен ойлау, сабырлық, ізгілікке ден қою қасиеттерін жетілдіруді дұрыс санайды. Абай да, Шәкәрім де адам бойындағы жағымсыз мінездерді жоюдың жолы ретінде білімді, ақылды, еңбекті бірінші кезекке қояды. Көрсен қызарлық, арамдық, залымдық, өтірік, өсек, надандық – адамның ізгі қасиетін тежейтін залалды іс. Бұл тек қана жекенің іс-әрекеті ғана емес, халық бойынан аулақ, сылып тастайтын зиянкес екендігін баса айтады. Ендеше, осылардан арылтатын құралдың бірі – Абайдың рухани дүниесі, Абайдың ізгілік жолымен жүріп, тағлымын тану дейді Шәкәрім.

Моулави адамның өзін-өзі тануы басқаларды да танудың бір жолы деп есептейді, яғни алдымен өзіңді толық танығаннан соң басқаларды да тани аласың және керісінше басқаларды тани арқылы өзіңді танысың. Яғни, басқалардың бойындағы жағымсыз мінездерін көру арқылы өз бойындағы жаман қылықтардан арылудың жолы немесе басқалардың жақсы мінездерін көру арқылы өзіңді түзеу. Моулана осы ойын жырмен былай жеткізеді:

چون خلیل آمد خیال یار من
صورتش بت، معنی او بت شکن
شکر یزدان را که چون او شد پدید
در خیالش جان، خیال خود بدید
خاک درگاهت دلم را می فریفت
خاک بر وی کوز خاکت می شکفت
گفتم: ار خوبم، پذیرم این از او
ورنه، خود خندید بر من زشت رو
چاره آن باشد که خود را بنگرم
ورنه او خندد مرا: من کی خرم؟
او جمیل است و محب للجمال
کی جوان نو گزیند پیر زال؟

Сондай-ақ Моулана өз бойындағы жағымсыз, жаман қылықтарын, мінін, кемшілігін біреуден көретін немесе мың құбылатын, тұрақсыз, екіжүзді адам өз кемшілігін көрмей, басқаларды сынап, оларға кінә тағып, секем алатын кейбір адамдар жайында былай деп жазса:

گر نداری از نفاق و بد امان
از چه داری بر برادر ظن، همان؟
بد گمان باشد، همیشه زشت کار
نامه خود را خواند اندر حق یار

Ал, бойындағы мінің, кемшілігін тағдырдан көретіндер адамдар жайында былай деп түйіндейді:

جرم خود را بر کسی دیگر منه
هوش و گوش خود بدین پاداش، ده
جرم بر خود نه، که تو خود کاشتی
با جزا و عدل حق کن آشتی
رنج را باشد سبب بر کردنی
بد ز فعل خود شناس از بخت، نی
آن نظر در بخت، چشم احول کند
کلب را کهدانی و کاهل کند
متهم کن نفس خود را ای فتی
متهم کم کن جزای عدل را

Моулави мұрасының құндылығы – оның күрделілігінде. Ақын поэзиясы терең философиялық және әлеуметтік мазмұнға ие. Ол ислам ілімін, философиясын терең меңгеріп, оны шығармашылығына толықтай пайдаланған. Моула на рухани жетілудегі жүріп өткен жолын, одан алған әсерін поэзия тілімен тамаша өрнектей білген және «кемелденген, толық адам» бейнесін «Маснавиінде» айқындап берді.

Моулави Балх (Ауғанстан) қаласында дүниеге келіп, Түркияның Конья қаласында дүниеден озды. Ол барлық шығармасын парсы тілінде жазса да, түрік бауырларымыз Моулавиді өз ақындары деп санайды. Осыған байланысты кейде иран әдебиетші ғалымдары мен түрік әдебиетші ғалымдарының арасында тартыстар туындап жатады. 2011 жылы Тегеран университетінде Моулавиге байланысты өткен халықара-

лық ғылыми конференцияда түрік ғалымы мен иран ғалымы және университет ұстазының арасында болған қызу тартыстың куәсі болдым. Ирандық ғалым Моулананың түрік тілінде жазылған бірде-бір өлеңі жоқ екендігін алға тартса, түрік ғалымы сол кезде парсы тілі әдеби тіл болып саналғандықтан Моулави де өз шығармасын сол тілде жазғандығын дәлелдеп жатты. Бұл жерде иран ғалымымен де, түрік ғалымымен де шартты түрде келісуге болады. Дегенмен Моулавиді иран, ауған, түрік ақыны деп бөлмей, осы аталған елдерге, ислам әлеміне ортақ ақын деп айтуға әбден болады.

***

1. کریم زمانی. میناگر عشق: شرح موضوع مثنوی معنوی مولانا. تهران، 1389
2. دکتر سید ضیاءالدین سجادی. مقدمه ای بر مباحث عرفان و تصوف. تهران، 1388
3. علی بن عثمان جلابی هجویری. کشف المحجوب: مقدمه، تصحیح و تعلیقات دکتر محمود عابدی. چاپ پنجم، تهران، 1389
4. Құдайбердіұлы Ш. Иманым. Алматы, 2000.
5. Құдайбердиев Ш. Шығармалары: Өлеңдер, дастандар, кара сөздер. Құраст. М.Жармұхамедов, С. Дәуітов, [А.Құдайбердиев]. Алматы, Жазушы, 1988.

***

В статье рассматриваются поэтические особенности иранского поэта Моулави и его глубокие размышления о человеке и бытие. Проблемы религии и Бога занимают особое место в творчестве поэта. Решение многих нравственных проблем Моулави связывает с любовью к Богу, Создателю.

***

The article deals with the poetic features of the Iranian poet, Moulavi, and his deep thoughts about a human being and a life. In his works the poet focuses on religion and God aspects. Moulavi sees the solutions of many moral issues in the the love of God, the Creator.

К.Р. Мусаева

НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛА В ЕГИПЕТСКОМ ДИАЛЕКТЕ АРАБСКОГО ЯЗЫКА

Самый распространенный, употребляемый, понятный и более исследуемый из всех арабских диалектов Египетский диалект является частью арабского макроязыка семитских языков. Встречается, как в разговорной речи, так и в письменной литературе - романах, драматических пьесах, поэмах, комедиях, а также в народной литературе, рекламах, некоторых газетах и во многих популярных песнях.

А если рассмотреть степень понимания и распространения египетского диалекта в арабском мире, то его хорошо понимают, употребляют представители всех арабских стран. Причиной этому является большая известность египетских средств массовой информации, таких газет и журналов, как "аль-Ахрам", "аль-Ахбар",

"аль-Джумхурийя", "Ахбар аль-Йаум", "Ахир Саа", "Руз аль-Йусиф", музыки таких корифеев, как Ум Гюлсум по прозвищу "Каукаб аш-Шарг" ("Звезда востока"), Абдул Ваххаб, Абдулсалим Хафиз, получившего прозвище "Черный соловей", Фарид Атраш, песен таких современных певцов, как Амр Диаб, Мухаммед Мунир, Саид Дервиш, Шадиа, национальной кинематографии и литературы - произведений таких поэтов и писателей, как Наджиб Махфуз, Тауфик аль-Хаким, Махмуд Теймур, Хафиз Ибрахим, Ихсан Абдуль Куддус.

Иногда Египет именуют "Голливуд"-ом арабского мира. Еще одна причина, такого распространения и понимания египетского диалекта - высокий уровень развития туристического